

ODJIŠTĚNÁ SPOLEČNOST

Rozhovory o potřebné společenské změně

Rozhovory s Markem Hrubcem vedli Jean Bosco Hategekimana, Wagdy Sawahel, Jan Rovenský, Břetislav Horyna, Martin Solík, Pavol Dinka, Vladimíra Dvořáková a Jan Keller.

Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2015, 150 s.

Jednou z hlavních charakteristik současného světa, který sa vyznačuje mnohými konfliktmi, je skutočnosť, že k nim dochádza do veľkej miery preto, že ľudia z rôznych častí sveta nedokážu tieto vzťahy nekonfliktne zvládať. Spory vedú často k vojnám a ozbrojeným stretom. Sedem rozhovorov s Marekom Hrubcom sa preto venuje nielen zneistenej, neistej, istôt zbavenej, ale dnes už odistenej spoločnosti. Poukazujú na potrebnú spoločenskú zmenu. Odistená spoločnosť nie je ani neistá, ani zneistená, teda zbavená iba neistôt, ale v doslovnom zmysle slova odistená...

Marek Hrubec je čerstvým laureátom Ceny európskeho občana, ktorý udelil Európsky parlament českému filozofovi za jeho zásluhy pri zakladaní a vedení vzdelávacích a vedeckých inštitúcií vrátane novej univerzity vo východnej Afrike. Cena mu bola udelená za pomoc najviac zraniteľným, boj proti diskriminácii, obranu interkultúrneho dialógu, presadzovanie väčšej tolerancie a inklúzie mladých ľudí. Predmetom šiestich dialógov a jedného trialógu sú extrémna chudoba, násilie a etnické vojny, korporátne ťažba minerálov a každodenný život miestnych ľudí. Okrem neduhov ukazujú rozhovory aj návrhy na riešenie prostredníctvom novej univerzity v konfliktnej zóne tropickej Afriky. Knižka predstavuje sedem rozhovorov so siedmimi autormi z Burundi, Egypta, Slovenska a Česka. Už tento pohľad prelmuje tradičný západoeurópsky prístup k súčasným miestnym a globálnym problémom. Neistá spoločnosť sa stáva spoločnosťou odistenu, v ktorej sa nové riziká stali minovým poľom na prešľapy štátov, firiem, politikov, ekonómov, vedcov a občanov. Ako v úvode konštatuje Martin Kopecký, jej zaistenie vyžaduje kritické myslenie a aktívne konanie. Knižka je súborom siedmich rozhovorov, z ktorých väčšina síce už bola publikovaná, ale v kontexte ponúkajú ucelený pohľad na teoretické a praktické aktivity riaditeľa Centra globálnych štúdií pri Filozofickom ústave Akadémie vied Českej republiky a rektora East Africa Star University, ktorá ponúka vzdelanie študentom z postkonfliktných i konfliktných území subsaharskej Afriky. Univerzita je umiestnená na hraniciach Burundi, Rwandy a Konga.

Marek Hrubec už v prvom dialógu s anglistom a pedagógom na stredných a vysokých školách v Burundi *Jeanom Boscom Hategekimanom* približuje základný prístup, ktorý zvolil pri nástupe na novú východoafrickú univerzitu v *Citiboke*. Od začiatku sa tešil dôvere, ktorej sa mu dostalo vďaka jeho interkultúrnym skúsenostiam z rôznych univerzít a výskumných inštitúcií. Ako konštatuje, je to *uznanie rôznych kultúr v interkultúrnom rámci*, hoci ide o známu *jednotu v mnohosti*, ktorá je od antiky až po dnešok stále skôr inšpiratívnu ako uskutočnenou možnosťou. Zoznamovanie sa s konkrétnou situáciou v regióne, predovšetkým s extrémnou chudobou (v Burundi je to 90 % obyvateľstva) Mareka Hrubca presvedča o správnosti previazania sociálneho výskumu s odstraňovaním nespravodlivosti. Výskum by mal vychádzať z kritiky, ktorú dlhodobo uskutočňujú *zneuznávaní ľudia, nejde teda o doplnok*

sociálnych vied, ale ide o základné východiská kritickéj sociálnej vedy (s. 17). Súčasný systém je v očiach globálne chudobných nelegitímny a nespravodlivý. Predtým, ako sa systém globálneho kapitalizmu zrúti, je dôležité rozvíjať alternatívne, spravodlivejšie spôsoby usporiadania ekonomiky a presadzovať ich do praxe. Doterajší model rozvojovej pomoci nie je príliš funkčný. Zúfalé podmienky, nadnárodné korporácie a predchádzajúci koloniálny systém vytvorili prostredie, ktoré plodí násilie a ozbrojené strety. Z politického hľadiska považuje Marek Hrubec systém, v ktorom oligarchovia a korporácie legalizujú korupciu, za plutokraciu, oligarchiu majetných, formu pseudoplurality. Súčasný globálny systém ďalej pokračuje vo vytváraní nerovností medzi rozvinutými a menej rozvinutými krajinami. Keď Marek Hrubec odpovedá na otázku o spôsobe výučby v subsaharskej Afrike, je mimoriadne kritický. Jednak západná kultúra je v situácii veľkej krízy vedenia a vzdelávanie prebieha podľa modelu výučby v Európe a v USA a nezohľadňuje miestne podmienky. Možným problémom je samotná rozvinutá technická civilizácia. Zatiaľ ľudstvo nedokáže ovládať výsledky svojich technických vynálezov. Podobná situácia je ale aj v oblasti vzdelávania, kde prevláda technokratický prístup. Výsledkom je africký imigrant do *Rich Europe* a pri širšom pohľade ide o dôsledok nezamýšľaných dôsledkov pľundrujúcej činnosti ľudstva. Hoci Marek Hrubec už v tejto fáze dialógu nerozlišuje medzi krízou v subsaharskej Afrike a krízou v Európe, dúfa, že regres po desaťročiach neoliberalného obmedzovania sociálneho štátu sa podarí zvrátiť.

Niekoľko príkladov zo života východoafrickej univerzity uviedol Hrubec v rozhovore s profesorom *Wagdy Sawahelom* z Národného výskumného centra v Káhire. Český filozof potvrdil dôraz na kriticko-teoretické a praktické myslenie, ktoré produkuje kvalitné vzdelanie, samozrejme, pri zohľadnení špecifik východnej Afriky. Kriticky myslieť znamená uvedomovať si vzájomné uznanie založené na hodnotách rovnosti, spravodlivosti a prosperity. Univerzita akredituje najmä žiadané obory: ako riešiť podvýživu, rurálny rozvoj, ale rovnako dôležité je pomaturitné vzdelávanie atď. Treba žiadať nemožné, ak chceme byť realisti, uzatvára Marek Hrubec heslom z Paríža z mája 1968.

Dostatočne jasne sa Marek Hrubec vyznáva so svojho chápania vývoja globálneho kapitalizmu a jeho liberálneho zdôvodnenia v rozhovore s Jánom Rovenským. Podporuje paradigma globálnych interakcií, ľudské dejiny chápe ako proces postupnej globalizačnej integrácie. Ľudia sa učia až z katastrof, pripomína známy argument Jürgena Habermasa. Konceptne sa Marek Hrubec nespolieha na tieto dôsledky doterajšieho vývoja, ale poukazuje na skutočnú, kritickú úlohu sociálnych a humanitných vied s ich možnosťou nadviazať na kritiku a požiadavky občanov a rozvinúť normatívnu koncepciu budúceho usporiadania, teda teóriu žiaducich noriem, podľa ktorých by bolo možné budúcu spoločnosť usporiadať. V opačnom prípade môže nastať negatívny scenár spoločenského vývoja, bolo by to „sebanapľňajúce sa proroctvo“. Liberalizmus preceňuje možnosti slobodného konania človeka a podceňuje ekonomické, politické a kultúrne štruktúry, ktoré toto slobodné konanie významne obmedzujú. Liberálny kapitalizmus opäť stroskotáva. Na tomto mieste sa Marek Hrubec hlási k alternatívam, ktoré bojujú proti rôznym formám sociálneho a politického zneuznania. Nestačí sa však vracať k pôvodným inšpiráciám (Hegel, Marx), ale je dôležité vnímať interkultúrny potenciál uznania. Odmieta eurocentrizmus a nabáda k interkultúrnemu uvažovaniu. *Nie sme príliš tvorcami svojich vlastných dejín, nepripravene reagujeme na momentálne historické udalosti* (s. 50). Marek Hrubec pripomína na tomto mieste svoju teóriu spoločnosti a politiky, ktorá odmieta špekulatívne normatívne úvahy a zohľadňuje ako východisko reálnu kritiku občanov. Navrhuje prekročiť západocentrické poňatie politického protestu, ktoré ignoruje každodenné prejavy kritiky ľudí,

ktorí bojujú proti rôznym formám zneuznania.

Ako príslušník štvrtej generácie kritickej teórie priblížil v dialógu s Břetislavom Horynom trichotómiu kritika, vysvetlenie, normativitu. Obidvaja filozofi sú si vedomí ťažkostí uplatňovania teórie v praxi. Preto treba redefinovať spoločnosť v rodiačom sa multipolárnom svete. Prínos Mareka Hrubca a jeho kolegov z Centra globálnych štúdií dovoľuje už hovoriť o českom kontexte kritickej teórie spoločnosti. Horyna vysoko oceňuje existenciu Pražskej školy a Marek Hrubec práve na tomto mieste konštatuje, že sme sa ocitli v odistenej spoločnosti. Pretože deskriptívne prístupy nestačia, je žiaduce vyviazať sa zo súčasnej moci. Marek Hrubec je svojimi názormi v tomto smere známy a iba pripomenul niektoré podmienky spoločenskej zmeny (od všeobecného základného príjmu, cez participatívne rozpočty až po formy revolučnej transformácie). Tieto názory, mimochodom, predniesol okrem svetových podujatí aj na početných vedeckých konferenciách na Slovensku. Najmä polemika okolo všeobecného základného príjmu je pre Mareka Hrubca akýmsi predznamenanim budúcnosti v dnešnej ére zanikajúceho liberalizmu.

V recenzii nemožno uviesť všetko, ale v dialógu s Martinom Solíkom sa Marek Hrubec vyznal zo svojich názorov na povahu dnešnej demokracie. Demokracia podľahla oligarchii, žijeme v masmediálnej oligarchii, existuje fragmentácia vedomia globálnych interakcií. Treba rešpektovať viac modernizačných ciest, nestačí zvoliť za prezidenta Afroameričana. Pluralita modernít znamená rešpektovanie makroregiónov s ich vlastnou špecifickou kultúrou a dlhou históriou. Hrubcova charakteristika postupnej revolučnej transformácie v tomto kontexte nadoháda na aktualite, najmä ak mapuje jednotlivé makroregióny. Martin Solík neobišiel svoju profesnú tému masmédií v súvislosti s témou uznania. Marek Hrubec navrhuje zavedenie občianskych volieb vedenia verejnoprávnych médií.

Marek Hrubec vyslovil silnú myšlienku: Toto storočie považuje v dejinách filozofie za prvé obdobie, keď sa rôzne filozofické tradície otvoria autentickému a rovnoprávnemu dialógu (ako uvádza v rozhovore s Pavlom Dinkom o autoritarizme). Revolučnú transformáciu spoločnosti pomôže uskutočňovať odpor proti autoritárstvu kapitálu. Napokon v dialógu o revolúcii a transformácii s Janom Kellerom a Vladimírou Dvořákovou už iba neodpovedá na položené otázky, ale ich aj svojim partnerom v dialógu kladie. Tak, ako sa vyznal zo svojich skúmaní, otvorene sa pýta, ako odísť zo stagnácie, zo sveta kapitalistickej normalizácie na konci éry liberalizmu.

Je dôležité zdôrazniť, že Marek Hrubec sa v dialógoch predstavil ako filozof s teoretickou koncepciou. Ako vedci môžeme byť skeptikmi, ale ako občania sa musíme pokúšať byť optimistami. Dialógy s Marekom Hrubcom sú vhodnou materiálou nielen pre akademické prostredie, ale svojím zámerom môžu ovplyvniť aj politické prostredie, občiansku sféru vôbec, pretože bez nej nie je možné očakávať sociálne zmeny.

Jozef Lysý

Jozef Lysý
Katedra etickej a občianskej výchovy
Pedagogická fakulta UK
Račianska 59
813 34 Bratislava I
e-mail: lysy@fedu.uniba.sk